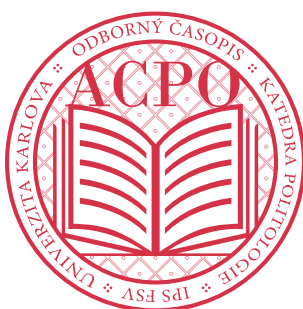

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

RECENZOVANÝ ČASOPIS | PEER-REVIEWED JOURNAL

2019 | Vol. 11 | No. 3 | ISSN 1803-8220

STRÁNSKÁ, Lena (2019. Politická, ekonomická, normativní? Zahraničněpolitické roviny EU v jejím vztahu s Jihoafrickou republikou. *Acta Politologica*. Vol. 11, no. 3, pp. 42–60. https://doi.org/10.14712/1803-8220/14_2019

Published: 30/09/2019

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

This article is protected by copyright. Copying and use of its content and presenting it as original research without proper citation is plagiarism, which is subject to legal sanctions.

Katedra politologie Institutu politologických studií
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Department of Political Science, Institute of Political Studies
Faculty of Social Sciences, Charles University

Politická, ekonomická, normativní? Zahraničněpolitické roviny EU v jejím vztahu s Jihoafrickou republikou

Lena Stránská^{1,2}

Abstract:

This article introduces the notion of existence of three main character layers of the EU in international politics – a political layer, a normative layer and an economic one. This claim originates from a long-run theoretical debate about EU's international actorness. The theoretical part is followed by a qualitative content analysis. Its purpose is to identify the presence of one or more of the character layers in EU's bilateral relationship with South Africa and their possible dominance throughout the duration of their cooperation. The content analysis focuses on key documents and treaties that were signed by both partners. The results show that in the recent years, role of two of these layers – the political and the economic one – is equalising and dominance of either one of them is not clear-cut. Only the normative layer has been lagging behind in the long run.

Key words: *European Union; South Africa; international actorness; bilateral relations; Civilian Power Europe; Normative Power Europe; EU external policy*

Úvod

Zahraničněpolitický charakter Evropské unie (EU) dlouhodobě patří k tématům, kterým se odborníci na evropskou integraci věnují. Jak vnitropoliticky, tak i navenek, působí EU velmi často jako blíže těžko specifikovatelný splepenec charakteristik, pravomocí a rozhodovacích procesů. Jakou má EU moc? Je to nestátní nebo státní aktér? Je politická, ekonomická nebo normativní? Jak se její charakter projevuje ve vztahu k různým typům partnerů? Velmi často platí, že co přístup, to jiná odpověď a jiné vysvětlení. Často také platí, že se jednotlivé přístupy navzájem nezohledňují, a když, tak pouze za účelem vzájemné kritiky, nikoliv ve snaze nalézt průnik a teoretickou debatu na toto téma dále podpořit a obohatit.

Tento článek se věnuje diskuzi o charakteru EU v mezinárodních vztazích z pohledu tzv. *international actorness* EU, tedy jejího charakteru coby aktéra mezinárodních vztahů. Definuje jednu z možností, jak může být EU coby aktér mezinárodních vztahů charakterizována a následně tuto charakteristiku aplikuje na její bilaterální vztah s jedním z jejích středně vyspělých neevropských partnerů, konkrétně s Jihoafrickou republikou (JAR). Volba středně vyspělé země mimo Evropu je motivována skutečností, že většina unijních partnerů spadá do jedné ze

¹ Mgr. Lena Stránská je externí doktorandkou na Katedře politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého (Křížkovského 12, 771 80, Olomouc). Kontakt: stranska.lena@gmail.com. ResearcherID: E-5902-2019. ORCID: 0000-0002-8472-1440.

² Autorka prohlašuje, že všechny v článku zveřejněné názory jsou její vlastní a vycházela z veřejně dostupných zdrojů.

dvou kategorií – středně vyspělé nebo rozvojové země mimo Evropu. Tak vyspělých partnerů jako Japonsko nebo Kanada má EU ve světě statisticky menšinu, což činí zaměření se na takového, do určité míry průměrného, partnera o to významnější a zajímavější.

Hlavním cílem stati je představení upraveného teoretického přístupu k problematice *international actorhood* EU, který staví na dvou v současnosti nejčastěji používaných přístupech, a jeho následná aplikace na její vztah s JAR, která zde reprezentuje tzv. průměrného partnera EU. Záměrem je na praktickém příkladu teoretický rámec blíže představit a ukázat, jak může EU v mezinárodních vztazích působit, jaké se nabízí možnosti jejího charakterování, a jak se její charakteristika projevuje v jejích bilaterálních vztazích. Vedlejším cílem je doplnění teoretické debaty o *international actorhood* EU o další úhel pohledu, který z ní vyplývá.

Teoretický rámec textu staví na předpokladu, že EU může v mezinárodních vztazích nabývat tři odlišné charakterové roviny – politickou, normativní nebo ekonomicko-hospodářskou –, z nichž jedna nebo více může její povaze dominovat. Dominance se zároveň může měnit jak v čase s ohledem na momentální širší kontext mezinárodní politiky, tak v závislosti na charakteru (velikost, ekonomická síla, typ režimu) protistrany. Charakter EU se tedy neustále vyvíjí v závislosti na širších vnitro – i zahraničněpolitických souvislostech, a i v čase. V návaznosti na stanovený teoretický rámec byly za účelem naplnění hlavního cíle stati stanoveny dvě výzkumné otázky:

- Jaká zahraničněpolitická charakterová rovina EU je v jejím vztahu s JAR dominantní?
- Došlo v průběhu vývoje vztahů EU a JAR ke změně, popř. více změnám, dominantní charakterové roviny?

Text stati je logicky rozčleněn na dva hlavní celky. První, dále rozdělen na dvě další menší jednotky, představuje ve své první části hlavní trendy napříč debatou o charakteru EU v mezinárodních vztazích. Na základě dosavadního vývoje této teoretické diskuze je následně představen koncept zahraničněpolitických charakterových rovin EU. Použití tohoto přístupu k definování charakteru EU v mezinárodních vztazích vychází především ze vzájemné zaslepenosti již existujících přístupů, které často jednu nebo více rovin při charakterování EU opomíjí. Ačkoliv je jejich přínos pro debatu o charakteru EU v mezinárodních vztazích nezpochybnitelný, jejich časté úzké zaměření unijní zahraničněpolitický portrét zkruskuje a omezuje. Z tohoto důvodu byl spojením dvou nejčastěji používaných přístupů vytvořen širší rámcový přístup, který umožňuje zohlednit vývoj a charakter EU coby aktéra mezinárodních vztahů jak v čase, tak i ve vztahu k různým typům jejích partnerů v mezinárodních vztazích. Text je následně metodologicky vymezen jak z hlediska použitých metod a práce s daty, tak v kontextu již existující literatury, času a prostoru.

Centrální složkou druhého, empiricko-analytického, celku je kvalitativní obsahová analýza všech čtyř bilaterálních, tematicky všeobecných, dokumentů, které byly mezi EU a JAR v průběhu dosavadního vývoje jejich vztahů podepsány. Cílem je identifikovat přítomnost nebo naopak absenci jednotlivých charakterových rovin a jejich vzájemný vztah. Za účelem zvýšení přehlednosti textu je tato část rozdělena na dva menší pododdíly. Konkrétně se jedná o rozdělení v čase, na dokumenty uzavřené před rokem 2000 a po něm, což odráží kvalitativní posun v jejich vzájemných vztazích. Dílčí shrnutí těchto menších úseků jsou následně v závěru konfrontována s výzkumnými otázkami, na něž je formulována odpověď.

Teoretické a metodologické ukotvení

EU jako aktér v mezinárodních vztazích

Snahy o charakterizování EU coby aktéra mezinárodní politiky se od vzniku Evropského společenství (ES) objevují pravidelně. Za více než půl století se objevila celá řada více či méně vlivných přístupů, z nichž některé akademickou debatu ovlivnily trvale. V mnoha případech tvoří snaha o charakterizování EU v mezinárodních vztazích pouze jednu menší část velké teorie evropské integrace. Zároveň však vznikla celá řada menších middle-range teorií, které se charakterizování EU (nebo aktérů mezinárodní politiky všeobecně) věnují hlouběji a je jejich centrálním výzkumným zájmem (viz např.: Duchêne 1973; Freres 2000; Ginsberg 1999, 2001; Larsen 2014; Maull 1990; Manners 2001, 2006; Niemann, Bretherton 2013; Teló 2006; Vogler, Bretherton 2006; Whitman 2011; Wunderlich 2012; Zielonka 2011). Existují také přístupy, které se snaží EU definovat pouze v protikladu vůči státům a namísto charakterizování její povahy coby samostatně stojícího aktéra mezinárodních vztahů ji vymezují v negativních mantinelech, tedy čím není, než čím je, či by být mohla (více např. Bretherton, Vogler 2006: 42).

Teoretický koncept zahraničněpolitických charakterových rovin EU vychází z debaty zaměřené na charakterizování EU coby aktéra mezinárodních vztahů, tedy na její *international actorness*. V jejím rámci existuje řada různých, méně či více vlivných konceptů a úhlů pohledu, které je možné centralizovat okolo dvou dlouhodobě dominantních přístupů. Tyto dva přístupy, konkrétně Civilian Power Europe a Normative Power Europe, představují dlouhodobě nejvlivnější snahy o definování (zahraničněpolitického) charakteru EU. Ačkoliv je přínos těchto dvou přístupových větví pro celkovou debatu o mezinárodním charakteru EU nepopíratelný, je na nich zároveň vidět vzájemná zaslepenost a tendence k sebeomezování zmíněná v úvodu.

První větev debaty staví na a dále rozvíjí již zmíněný koncept Civilian Power Europe (CPE). Ten se v obecné rovině zaměřuje na skutečnost, že EU jako aktér mezinárodních vztahů nemá rozvinuté vojenské kapacity a nabývá tedy ryze civilní, myšleno nevojenský, charakter. Původní teze CPE vychází z reality studené války, kdy vojenská moc byla pro jednotlivé státní aktéry mezinárodních vztahů klíčovou, a také ze skutečnosti, že ES skutečně vlastní vojenské kapacity nemělo (a EU coby jeho následovnice nemá dodnes). Aby tedy mělo v mezinárodní politice nějakou roli, mělo se ES soustředit na prosazování témat sobě vlastních – podpora demokracie, posilování sobě vlastních občanských hodnot – a ne se snažit konkurovat jednotlivým zemím (Duchêne 1973: 19–21). Základní premisa o absenci vojenských kapacit a tím i vojenského charakteru (více např. Smith 2000: 27) byla postupným vývojem a zohledňováním kontextu světové politiky rozšířena o několik dalších centrálních charakteristik, které EU v mezinárodní politice definují a tvoří tak páteř současné podoby CPE. Patří k nim především diplomatická spolupráce během řešení mezinárodních problémů a konfliktů, klíčová role ekonomiky coby politického nástroje při dosahování jednotlivých cílů a zájmů, ochota dosahovat mezinárodního rozvoje prostřednictvím spolupráce v multilaterálních nadnárodních institucích a štědré poskytování finančních prostředků v rámci rozvojové spolupráce a humanitární pomoci (např. Freres 2000: 63; Maull 1990: 92–93; Twitchett 1976: 1–2; citováno z Manners 2001: 4;).

Druhá hlavní větev diskuze o *international actorness* EU se soustřeďuje okolo přístupu Normative Power Europe (NPE) a do debaty přináší o něco idealističtější rovinu, než CPE.

Jádrem NPE, a tím i jeho klíčovou centrální myšlenkou, je předpoklad existence celkem devíti norem, které EU v mezinárodní politice prosazuje ve vztahu k ostatním, a zároveň sama ztělesňuje jako aktér. Jedná se o pět klíčových norem – mír, svoboda, demokracie, vláda práva, lidská práva –, které doplňují čtyři minoritní normy – sociální rozvoj, boj proti diskriminaci a ochrana menšin, udržitelný rozvoj, good governance (Manners 2001: 10–11; Manners 2006: 184; dále rozvinuto v např. Cavatorta, Tonra 2007; Larsen 2014; Sjursen 2006; Whitman 2011; Zielonka 2013). Tyto normy se projevují např. v obchodních dohodách, které automaticky obsahují klauzule o dodržování lidských práv, vlády práva či environmentálních závazků nebo v důrazu na nemateriální politiky typu ochrana klimatu a změna životního prostředí. Zaměření na nemateriální témata vychází i z nastavení pravomocí EU v mezinárodních vztazích a také z jejích mechanismů fungování. Jelikož EU není státním aktérem soustředícím se na materiální zabezpečení svých občanů a vyrovnané hospodářství (rozpočet má nastavený tak, aby nemohlo dojít k jejímu zadlužení), není její primární snahou generování zisku či umořování státního dluhu, což jí umožňuje soustředit se na dlouhodobější problémy a formovat debatu ve více normativní rovině, než jak činí valná většina států.

Ačkoliv jsou oba tyto přístupy dlouhodobě v utváření teoretické debaty o zahraničněpolitickém charakteru EU velmi vlivné, jejich schopnost obsáhnout charakter EU je do značné míry omezená. Naopak z jejich strany dochází ke zkreslení výsledného obrazu EU na mezinárodní scéně. CPE je sice o něco méně sebe-limitující než NPE, odhlédnutí od role norem je však vzhledem k významnému vlivu EU např. v rozvojové pomoci nebo v environmentálních otázkách jasným omezením. NPE je na tom v tomto ohledu ještě hůře, neboť se zaměřuje na normy prakticky výlučně. Minoritní normy mají sice o něco širší záběr a dotýkají se trochu více ekonomického rozvoje než ty majoritní (ty jsou zase o něco více orientované politicky), přesto jsou však jak typicky ekonomické, tak ryze politické aspekty charakteru EU prakticky kompletně přehlíženy. Výjimkou by mohla být určitá politická citlivost prosazování norem jako např. lidská práva nebo demokracie, i zde je však přesah minimální.

Koncept zahraničněpolitických charakterových rovin EU

Definování zahraničněpolitického charakteru EU na základě existence jejích různých charakterových rovin vychází z několika předpokladů a pozorování. Prvním předpokladem je skutečnost, že EU je jako aktér velmi komplexní a neustále se vyvíjí. Existence různých charakteristik, které se v závislosti na čase, prostoru a kontextu vyvíjí nebo střídají v dominanci, se proto zcela jasně nabízí. Flexibilní charakterové roviny, které se na základě proměněných okolností mohou měnit a střídat v dominanci tak představují určitý protiklad k jinak spíše statickým zavedeným přístupům představeným výše.

Druhým předpokladem je skutečnost, že EU může z různých úhlů pohledu působit vždy jako úplně jiný druh aktéra. Čína, Guatemala a Spojené státy americké pravděpodobně každý vnímají EU v mezinárodní politice jako odlišného aktéra. Pro někoho je EU především obchodním partnerem, pro někoho jiného spíše poskytovatelem rozvojové pomoci. Svou škálu má i její vnímání coby politického nebo normativního aktéra. Vyspělou demokratickou zemi není nutné k dodržování lidských práv pobízet rozvojovou pomocí a je naopak možné rozvinout obsáhlý politický dialog, který může debatu o normách definovat v globálním měřítku. I z tohoto důvodu tedy není možné jednoznačně a s konečnou platností tvrdit, jakým aktérem mezinárodní politiky EU je. Naopak je nutné zohlednit různé kontexty a situace.

Dalším důvodem, vedoucím ke vzniku konceptu zahraničněpolitických charakterových rovin EU, je určitá omezenost výše zmíněných přístupů. Autoři mají tendenci zaměřit se vždy pouze na tu část charakteru EU, které se daný přístup primárně věnuje, a ty ostatní zcela opominout. Vzniká tím tak zkreslený a neúplný obraz EU coby aktéra mezinárodních vztahů. Např. charakterizování EU pouze optikou norem, objektivní, komplexní a co neúplnější obraz EU neposkytuje. Aby to bylo možné, byly oba výše zmíněné přístupy vzájemně propojeny (a v ekonomické oblasti mírně upraveny), z čehož vzešel níže představený teoretický rámec.

Obzvláště v případě NPE je vlastní limitovanost značná a na první pohled jasně viditelná. Zaměření pozornosti na reprezentované a prosazované normy je v případě EU bezpochyby správným krokem, neboť se jedná o nedílnou složku jejího charakteru, která velmi často hraje v navazování mezinárodních vztahů centrální roli. Odsunutí dalších, materiálních, aspektů, však vede k výrazně zkreslenému chápání EU v mezinárodních vztazích. Obzvláště ve vztahu k normativně obdobně vyspělým aktérům nepřetrvává důvod, aby EU normy zdůrazňovala coby centrální bod svého zájmu. Naopak může dojít např. k většímu rozvinutí ekonomické, v některých případech dokonce intenzivní politické, spolupráce. Tuto skutečnost NPE zcela opomíjí (více ke kritice NPE např. Niemann, Bretherton 2013: 4). Ani CPE však není zcela bez viny. Prvotní Duchênova díla sice ekonomické a normativní otázky částečně zohledňovala, postupně však během vývoje došlo k jejich upozadění. V současnosti vnímá CPE ekonomiku primárně jako nástroj k dosažení politických cílů a normy přehlíží prakticky kompletně.

Z tohoto důvodu je v konceptu zahraničněpolitických charakterových rovin EU s jejím charakterem v mezinárodních vztazích pracováno napříč NPE a CPE. Ačkoli za konkrétními charakterovými rovinami jsou primární myšlenky těchto teoretických přístupů, výsledný koncept je právě díky propojení obou těchto přístupů širší a zahrnuje tři hlavní charakterové roviny tak, jak vyplývají z unijních pravomocí v zahraniční politice a ustavujících smluv a jejich revizí. Konkrétně se jedná o rovinu politickou, normativní a ekonomicko-hospodářskou.

Politická rovina vychází z pravomoci EU navazovat spolupráci s dalšími aktéry, uzavírat s nimi různé typy smluv, zastupovat členské státy v mezinárodních organizacích nebo vytvářet sdílené instituce, které její vztahy s partnery řídí, spravují a dále rozvíjí. Normativní se opírá o její dlouhodobý důraz na základní normy, jakými jsou např. demokracie, lidská práva, mír nebo svoboda. Poslední, ekonomicko-hospodářská rovina, reflektuje nezpochybnitelnou ekonomickou, tržní a obchodní sílu EU, vycházející mj. z velikosti vnitřního trhu a počtu spotřebitelů. Tato rovina do sebe také zahrnuje další, s ekonomikou úzce související otázky, jako např. spolupráci ve vědě, zdravotnictví nebo sociální oblasti, které jsou pro EU důležité, ovšem těžko zařaditelné do jiné roviny.

Pozadí politické roviny tvoří z velké části klíčové myšlenky CPE; bere si z nich především institucionální složku vzájemné spolupráce a dominantní roli diplomacie v mezinárodních vztazích. Vynechává naopak využití ekonomiky pro politické účely. Toto rozhodnutí má dva důvody. Jednak je to vytvoření vlastní ekonomicko-hospodářské roviny, která tyto aspekty dostatečně pokrývá, na straně druhé je to snaha od sebe jednotlivé roviny co nejjasněji oddělit. Ačkoliv je pravděpodobné, že výsledná charakteristika EU bude průnikem dvou nebo dokonce všech tří rovin, pro potřeby obsahové analýzy je potřeba tyto roviny oddělit. Hlavní náplní politické roviny je, kromě již zmíněných institucí, také podpora partnera v době turbulentního politického vývoje (např. poskytnutí volebních pozorovatelů nebo vyslání expertů pro podporu výcviku národních bezpečnostních složek) nebo důraz na diplomacii při řešení mezinárodních problémů.

Normativní rovina se zaměřuje na ty normy, které jako nejdůležitější definuje NPE. Tyto normy zahrnují dostatečně široké spektrum témat na to, aby bylo možné vysledovat normativní působení EU i na již částečně demokratizované partnery nebo země v tranzici, které např. s dodržováním lidských práv nemají tak velké potíže jako autokracie nebo režimy potlačující lidská a občanská práva. Rozšíření normativního spektra např. o myšlenky udržitelného rozvoje nebo *good governance* tak zajišťuje, že nedochází k automatickému upozadění této roviny u těch partnerů EU, kteří jsou na normativně obdobné úrovni jak ona. Naopak je tím tato rovina podpořena a nedochází tak k nežádoucímu zkreslení analýzy.

Ekonomicko-hospodářská rovina je jedinou rovinou, která za sebou nemá jasně daný a dlouhodobě zavedený přístup. CPE sice ve svých počátcích s rolí ekonomiky do určité míry počítal, ale v průběhu vývoje začal být větší důraz kladen spíše na politické aspekty, typu spolupráce v mezinárodních institucích nebo role diplomacie při řešení mezinárodních problémů. Ekonomické komponenty charakteru EU v mezinárodních vztazích jsou všeobecně často opomíjeny, a to navzdory jejich centrálnímu postavení v unijních zahraničněpolitických pravomocích. Jednotlivé analytické přístupy se velmi často snaží vymezit EU vůči státním aktérům, a jelikož jak EU, tak státní aktéři určitou ekonomickou silou vždy disponují, nespočívá v ní v tomto ohledu rozdíl. Důraz je proto mnohem více kladen na skutečnost, že EU nedisponuje vlastní vojenskou silou (zatímco většina států ano), soustředí se na spolupráci v mezinárodních institucích a vyznává základní normy typu demokracie a lidská práva, které ne všechny státy považují za klíčové. Vzhledem ke kvalitativní povaze této stati zahrnuje ekonomická rovina následující témata: smluvně ošetřené závazky o obchodní spolupráci (např. o liberalizaci obchodu v určitých odvětvích), smluvně ošetřené závazky o rozvojové pomoci (v mnoha případech představuje rozvojová spolupráce určitou alternativu k té obchodní) a dohody nebo i jenom paragrafy o dalších oblastech spolupráce (např. spolupráce ve vědě, výzkumu, vzdělání nebo zdravotní a sociální péči). Ohled naopak není kladen na statistické údaje o obchodní nebo ekonomické spolupráci.

Náplň jednotlivých zahraničněpolitických rovin je shrnuta v Tabulce 1. Tyto fráze či slova následně v analytické části fungují jako klíčová témata pro obsahovou analýzu zvolených dokumentů (více k analýze viz další podkapitola).

Tabulka 1: Zahraničněpolitické charakterové roviny EU a jejich tematická náplň

CHARAKTEROVÁ ROVINA	TEMATICKÁ NÁPLŇ ROVINY
POLITICKÁ	Smluvně ustanovené instituce vzájemné spolupráce
	Podpora partnera v politicky turbulentních obdobích
	Role diplomacie při řešení mezinárodních/bilaterálních problémů

CHARAKTEROVÁ ROVINA	TEMATICKÁ NÁPLŇ ROVINY
NORMATIVNÍ	Důraz na základní normy v textu smluv:
	Demokracie
	Mír
	Lidská práva
	Vláda práva
	Svoboda
	Orientace na doplňkové normy:
	Sociální rozvoj
	Boj proti diskriminaci a ochrana menšin
	Udržitelný rozvoj
	Good governance
EKONOMICKO-HOSPODÁŘSKÁ	Smluvně ošetřená obchodní spolupráce
	Smluvně ošetřené poskytování rozvojové pomoci
	Smlouvami (nebo jinými dokumenty) upravená spolupráce v dalších oblastech hospodářství

Zdroj: Autorka.

Metodologické ukotvení

Metodologicky je stať případovou studií zkoumající mezinárodní charakter EU na jednom vybraném případě, jejím vztahu s JAR. Konkrétně je otázkou, která/které z charakterových rovin je/jso v tomto vztahu dominantní a zda došlo během vývoje těchto vztahů ke změně dominance. Z celé řady typů případových studií, které je na základě literatury možné definovat, se jedná o tzv. interpretativní případovou studii (např. Lijphart 1971: 692; Vennesson 2008: 227). Tento typ studie staví na aplikaci konkrétní teorie na jeden či více analyzovaných případů. Podobně lze článek definovat i na základě typologie Michala Kořana. Konkrétně se jedná o tzv. disciplinovanou interpretativní studii, v jejímž rámci je teorie aplikována na jeden specifický případ. Teorie slouží jako „... vodítko pro identifikování hlavních procesů a proměnných v rámci případu“ (Kořan 2008: 34).

Výhodou volby případové studie coby analytického konceptu je především možnost zaměřit se na jeden specifický případ a velmi detailně jej zkoumat optikou zvolené teorie. Zároveň se jedná o přístup, kterým je možné vystihnout komplexnost zkoumané situace (Hendl 2008: 102). Je také možné se věnovat jednomu specifickému případu dostatečně do hloubky (George, Bennett 2004: 19, 64; Odell 2004: 57, 66–69). Při volbě jednopřípadové studie je však nutné zohlednit potenciální rizika. John Odell (2004) zmiňuje obzvláště riziko zaměření se jen na některé faktory a upozadění jiných tak, aby byla podpořena zvolená teorie a její předpoklady. Záběr teoretického rámce je v této stati však natolik široký, že riziko upozadění některých faktorů na úkor jiných je vysokou měrou podchyceno.

V empirické části textu je pracováno s ucelenou sadou primárních dokumentů, které jsou analyzovány prostřednictvím kvalitativní obsahové analýzy (*content analysis*). Konkrétně je aplikována deduktivní forma této metody, kterou je též možné označit pojmem tematická analýza (Elo et al. 2014: 1–2; Graneheim, Lindgren, Lundmann 2017: 30–31; Hsieh, Shannon 2005: 1281–1283; Cho, Lee 2014: 4, 10; Vajsmoradi, Turunen, Bondas 2013: 399–403).

Analytický proces v tomto případě začíná stanovením kategorií/témat, která vychází ze zvolené teorie. Přítomnost těchto témat je následně ověřována v textu zkoumaných dokumentů. Přehled témat pro tuto konkrétní analýzu je v Tabulce č. 1. Jednotlivé dokumenty byly následně na úrovni odstavců testovány na přítomnost definovaných témat, která představují náplň jednotlivých zahraničněpolitických rovin EU. Tabulka č. 2 obsahuje ukázkou kódování všech tří zahraničněpolitických rovin na příkladu dvou článků smlouvy TDCA. Deduktivní obsahová analýza může čelit dvěma slabinám. Jednak je to ovlivnění analýzy teorií do takové míry, kdy již není možné zachovat odstup a texty nezávisle analyzovat. Teorie je v tomto případě však dostatečně široká na to, aby bylo toto riziko minimalizováno. Druhou otázkou je, jak naložit s těmi částmi textu, které žádnému tématu neodpovídají. V této stati jsou z kapacitních důvodů tyto části upozaděny a nejsou z nich tvořeny další potenciální kategorie. Jediným cílem je nalézt definované zahraničněpolitické roviny (nebo konstatovat jejich absenci) a určit jejich možnou dominanci, nikoliv na základě dat kategorie redefinovat.

Vzhledem ke komplexnosti EU coby aktéra mezinárodních vztahů a jejímu neustálému vývoji není záměrem obsahové analýzy vytvořit kvantitativně přesnou charakteristiku EU v jejím vztahu k JAR. Existovalo by riziko, že jedna charakterová rovina bude o jednu jednotku více přítomna než jiná, na základě čehož bude působit jako dominantní nebo přinejmenším vlivnější. Tímto přístupem by zároveň byl popřen primární smysl používaného teoretického rámce, který se snaží zachytit EU jako celek a soubor různých vlastností, nikoliv jako pouhý součet matematicky definovatelných partikularit. Jelikož obsahová analýza může být i kvalitativní (např. Merriam, Tisdell 2015: 179; Patton 2014: 1065; Prior 2014: 361–2), je u analyzovaných dokumentů sledováno jejich převládající tematické zaměření, tedy zdali jsou primárně politickými, ekonomickými nebo normativními texty, popř. jejich libovolnou kombinací.

Tabulka 2: Příklad kódování v obsahové analýze.

TEXT TDCA	KÓDOVANÁ FRÁZE	ZAHRAIČNĚPOLITICKÁ ROVINA
Hlava V	-	-
Rozvojová spolupráce	Rozvojová spolupráce	Ekonomicko-hospodářská*
Oddíl A	-	-
Obecné	-	-
Článek 65	-	-
Cíle	-	-
1. Rozvojová spolupráce mezi Společenstvím a Jižní Africkou je uskutečňován v atmosféře politického dialogu a partnerství a podporuje politiky a reformy prováděné vnitrostátními orgány.	Politický dialog a partnerství; podpora politik a reform prováděných vnitrostátními orgány	Politická
2. Rozvojová spolupráce přispívá zejména k harmonickému a udržitelnému hospodářskému a sociálnímu rozvoji Jižní Afriky a jejímu začlenění do světové ekonomiky a k upevnění základů položených pro demokratickou společnost a právní stát, v němž jsou ve svých politických, sociálních a kulturních aspektech respektována lidská práva a svobody.	Harmonicky a udržitelný hospodářský a sociální rozvoj; demokratická společnost a právní stát; respekt k lidským právům a svobodám	Normativní

TEXT TDCA	KÓDOVANÁ FRÁZE	ZAHRAŇIČNĚPOLITICKÁ ROVINA
2. Rozvojová spolupráce přispívá zejména k harmonickému a udržitelnému hospodářskému a sociálnímu rozvoji Jižní Afriky a jejímu začlenění do světové ekonomiky a k upevnění základů položených pro demokratickou společnost a právní stát, v němž jsou ve svých politických, sociálních a kulturních aspektech respektována lidská práva a svobody.	Začlenění do světové ekonomiky	Ekonomicko-hospodářská
3. V tomto kontextu jsou prioritou podpůrné činnosti napomáhající boji proti chudobě	Boj proti chudobě	Normativní
Článek 66	-	-
Priority	-	-
1. Oblasti rozvojové spolupráce zahrnou především	-	-
a) podporu politik a dokumentů s cílem postupné integrace ekonomiky Jižní Afriky do světové ekonomiky a obchodu, rozšíření zaměstnanosti, rozvoje udržitelných soukromých podniků, regionální spolupráce a integrace. V tomto kontextu bude věnována zvláštní pozornost poskytování podpory snahám o přizpůsobení uskutečňovaným v regionu v souvislosti se zřízením oblasti volného obchodu na základě této dohody, zejména v rámci SACU;	Integrace ekonomiky do té světové; rozšíření zaměstnanosti, rozvoj udržitelných soukromých podniků	Ekonomicko-hospodářská
b) zlepšení životních podmínek a poskytování základních sociálních služeb	Sociální služby	Ekonomicko-hospodářská
c) podporu demokratizace, ochrana lidských práv, řádné veřejné řízení, posílení občanské společnosti a její integraci do rozvojového procesu	Demokracie; lidská práva	Normativní
2. Bude podpořen dialog a partnerství mezi veřejnými orgány a nevládními rozvojovými partnery a činiteli	-	-
3. Programy s zaměřením na základní potřeby dříve znevýhodněných společenství a budou odrážet rozvojové aspekty rovnosti mužů a žen a životního prostředí	Rovnost mužů a žen	Normativní

* Pokud je hledané téma již v názvu hlavy nebo oddílu, ta samá fráze je kódována pouze jednou na jejím začátku. Důvodem je zamezení zbytečného opakovaného kódování jedné a té samé fráze. Zároveň, pokud je danému tématu věnována samostatná hlava/oddíl, je tím posílena významnost dané roviny. Předchází se tím zkrácení závěrečné analýzy.

Zdroj: Autorka; *Official Journal of the European Communities 1999: 23.*

Zkoumanými dokumenty jsou všechny čtyři tematicky neutrální bilaterální dohody uzavřené oběma partnery po dobu trvání jejich vztahu, konkrétně v letech 1994–2007. Jedná se o výlučný seznam, který vzhledem k současným tendencím ve vztahu EU k Africe pravděpodobně nebude v budoucnu doplněn. Smlouvami jsou: Interim Cooperation Agreement (ICA, 1994), Trade, Development and Cooperation Agreement (TDCA, 1999), komunikaci o Strategickém partnerství (2006) a prováděcí protokol Strategického partnerství (2007)³. Ačkoliv

³ Ve stati je pracováno výlučně s dokumenty vztahujícími se k bilaterálním vztahům EU a JAR. *Economic*

by se mohlo zdát, že čtyři smlouvy nemohou být pro obsažení a analýzu celkové vazby obou partnerů dostatečné, jednotlivé texty jsou obsahově natolik obsáhlé a tematicky široké, aby bylo možné vyvozovat závěry.

Před začátkem samotné analýzy je potřeba zmínit další smlouvy, které EU a JAR uzavřely. Jedná se o tematicky specifické dohody o víně, alkoholických nápojích, rybařství a spolupráci ve vědě a výzkumu. Do obsahové analýzy nebyly zahrnuty kvůli své monotematické povaze, která by mohla výsledky od samého začátku vychýlit ve prospěch ekonomické roviny (jedním z témat této roviny je smluvně nebo jinak ukotvená spolupráce v dalších, s hospodářstvím souvisejících, oblastech) a v neprospěch roviny politické a normativní. Existence těchto smluv je však reflektována v závěru při zodpovídání výzkumných otázek.

Regionální vymezení článku je vymezeno územím obou zkoumaných aktérů – EU v jejím daném historickém složení a JAR. Časově je analytická část práce primárně ohraničena roky 1994 a 2007, tedy roky, kdy vznikl první, popř. prozatím poslední, ryze bilaterální tematicky neutrální dokument podepsaný oběma partnery. V některých případech dochází k mírnému přesahu za hranice tohoto časového rámce. Důvodem je především potřeba zasazení jednotlivých smluvních textů a jejich charakteru do hlubšího kontextu vzájemných vztahů EU a JAR.

Volba JAR coby zkoumaného případu je z velké části motivována nedostatečnou pozorností, která je otázce bilaterálních vztahů EU se zeměmi subsaharské Afriky v akademickém prostředí věnována. V rovině bilaterálních vztahů EU s různými světovými partnery je dostupných textů věnujících se JAR velmi málo. Zároveň se většinou jedná o historické případové studie mapující vývoj spolupráce obou partnerů, často s důrazem na politicky velmi zajímavé období přechodu JAR k demokracii v první polovině 90. let a krátce po něm (např. Gibb 2003; Holland 1995a; 1995b; Lemon 2000). Současnější publikace se zaměřují spíše na vazbu EU a jednotlivých regionů subsaharské Afriky, případně Afriky nebo skupiny AKP jako celku (např. Brown 2002; Kohnert 2008; McCarthy 2008; Pape 2013; Stevens 2006). Tematicky v posledních letech jednoznačně dominuje problematika *Economic Partnership Agreements* (např. Elgström 2011; Hinkle, Hoppe, Newsfarmer 2006; Hurt 2012; Kwa, Lunenburg, Musonge 2014), které mají vztahy EU se zeměmi skupiny AKP redefinovat na novou úroveň spolupráce. Všechny tyto skutečnosti vedou ke snížení pozornosti věnované bilaterálním vztahům EU s JAR nebo jinými zeměmi subsaharské Afriky ve prospěch politické a ekonomické regionalizace. Tento článek tak svým teoretickým i empirickým zaměřením představuje potřebné doplnění jinak spíše opomíjeného a silně monotematického pojetí současného výzkumu bilaterálních vztahů EU a JAR, i debaty o zahraničněpolitickém charakteru EU.

Empiricko-analytická část

Empiricko-analytická část statí je rozdělena na dvě menší podkapitoly. Primárním důvodem je zvýšení přehlednosti textu pro čtenáře, dělení má však i své logické opodstatnění. Jako předěl slouží rok 2000, kdy vstoupila v platnost Smlouva z Cotonou. Ta proměnila vztah mezi zeměmi skupiny AKP a EU, a zároveň se začala plně týkat i JAR, což u jejích předchůdců neplatilo. Některé oblasti vzájemné spolupráce se tak postupně začínaly více řešit v regionálním kontextu než na bilaterální úrovni (Stoneman, Thompson 2007: 227–245). JAR si

Partnership Agreement se zeměmi v jižní Africe, které vstoupilo v platnost na počátku roku 2018 není pro svou multilaterální povahu zahrnuto.

však dokázala ponechat pozici velmi silného a důležitého partnera, kterou během 90. let získala, což se odráží v zahájení příprav Strategického partnerství. To se právě po roce 2000 začalo rozvíjet a vyvrcholilo komunikací o Strategickém partnerství v roce 2006 a prováděcím protokolem o rok později.

Dokumenty do roku 2000 – postupné budování spolupráce

První dokument, který spolu EU a JAR uzavřely – tedy *Interim Cooperation Agreement* – je především formální politickou deklarací a základem pro budoucí úpravu vztahů obou partnerů, kterou se stalo TDCA, doposud nejobsáhlejší tematicky neutrální bilaterální dohoda mezi EU a JAR. Text ICA je velmi krátký. Jeho prvořadým účelem bylo potvrzení zájmu obou stran na další spolupráci. Přesto by však nebylo vhodné jej zcela opomenout, neboť nastavuje tón, v jakém se vzájemné vztahy EU a JAR především v 90. letech, ale i později, dále rozvíjely.

Svým obsahem je ICA primárně normativním a v minimální míře také ekonomicko-hospodářským textem. V normativní rovině je důraz kladen na čerstvě prodělanou transformaci země od rasistického režimu, potlačujícího lidská práva skupin obyvatel s jinou než bílou barvou pleti, směrem k demokratické a multirasové společnosti. V článku 1 jsou za základ vzájemných vztahů obou partnerů do budoucna prohlášena lidská práva a demokratické principy (European External Action Service 1994: 1). Je rovněž potvrzen záměr vzájemnou spolupráci nadále rozvíjet, mj. „... s cílem podpořit harmonický, vyvážený a udržitelný rozvoj...“ (tamtéž: 1).

Ekonomicko-hospodářská rovina je v textu ICA zmíněna především v souvislosti s posilováním obchodní spolupráce, která by měla mj. podpořit cíle stanovené normativní rovinou (tamtéž: 1). Spolupráce v této oblasti však není více specifikována. Obě strany zaměřily svou pozornost především na přípravu TDCA, která se této problematice věnuje dostatečně obsírně (viz níže). Politická rovina tak, jak je definována v teoretickém rámci, v textu není obsažena vůbec. Tato absence je však vzhledem k širšímu kontextu událostí zcela logická. V druhé polovině roku 1994, kdy ICA vznikala, byly vztahy obou partnerů ještě výrazně ovlivněny jak historickou zkušeností JAR, tak i velmi krátkou dobou, která uběhla od jejího přechodu k demokracii a formálního navázání vzájemných kontaktů. Oba partneři byli pravděpodobně opatrní a snažili se vyvarovat přehnaného optimismu a uspěchaného tempa rozvoje vzájemné spolupráce. JAR se zároveň musela v první řadě soustředit na pokračování pozitivního vývoje, jehož cestu nastoupila v letech 1990–1994 a potvrdila prvními demokratickými volbami v dubnu 1994 (Holland 1995a: 65; Hulec 2010: 286; Smis, Kingah 2014: 793). Absence větších politických, ale i normativních nebo ekonomických závazků tak zcela odpovídá kontextu a dobové situaci. ICA se však zároveň stala dobrým odrazovým můstkem pro vznik první opravdové vzájemné smlouvy, kterou je tzv. *Trade, Development and Cooperation Partnership* z roku 1999.

TDCA v sobě v různé úrovni intenzity zahrnuje všechny tři charakterové roviny. Jednoznačně dominantní je však ta ekonomicko-hospodářská. Obchodní spolupráci, ale také na ni navazujícími otázkami zdravotnictví, hospodářské soutěže nebo sociálních služeb se zabírají tři celé oddíly textu. Na ně dále navazuje samostatný oddíl věnovaný rozvojové spolupráci a oddíl pro spolupráci v oblastech jako věda a výzkum nebo životní prostředí, který v teoretickém rámci spadá pod téma smluvně upravené spolupráce v dalších, s ekonomikou souvisejících, oblastech (Official Journal of the European Communities 1999: 6–28). Silný důraz na otázky obchodu a hospodářství vychází ze skutečnosti, že TDCA je první smlouvou,

kteřá tyto aspekty spolupráce EU a JAR detailněji upravuje. Oba partneři si také vytyčili ambiciózní cíl v podobě vzniku zóny volného obchodu nejpozději do roku 2012, jejíž vytvoření nutně potřebovalo dostatečnou smluvní úpravu včetně specifikace postupného omezování celních a jiných obchodních bariér.

Normativní rovinu je možné v textu vysledovat ve třech kontextech. Jednak je to v preambuli, kde je především vyzdvihnuto normativní posun JAR od segregované rassistické společnosti směrem k „... *politickému pořádku postavenému na vládě práva, lidských právech a demokracii*“ (tamtéž: 4). Následně je normativní rovina silně přítomná v článku 2, který definuje základ (*essential element*) nejen smlouvy, ale především vzájemných vztahů EU a JAR, jako: „*Respekt k demokratickým principům a základním lidským právům ..., stejně jako principům vlády práva...*“ (tamtéž: 5). V tomto článku je také zdůrazněn příklon obou smluvních stran ke *good governance*. Důraz na demokracii a lidská práva se prolíná celým textem smlouvy s výjimkou oddílů, které se věnují ryze obchodním ustanovením, např. otázce vzniku zóny volného obchodu. Normy mj. velmi silně vstupují do vymezení rozvojové spolupráce, otázek životního prostředí nebo sociálních služeb (tamtéž: 23, 26, 27). V oddílech věnujících se hospodářské, ale ne přímo obchodní spolupráci, je také možné vysledovat zvýšený důraz na udržitelný rozvoj, a to nejen ve venkovských oblastech (*sustainable rural development*), ale napříč celou společností (tamtéž: 19, 21–23, 26).

Politická rovina je v textu TDCA koncentrována do dvou míst. Tím prvním je článek 4, upravující fungování politického dialogu mezi oběma partnery. Politický dialog sám o sobě ještě neznamená vznik společných institucí, které by dohlížely na naplňování jednotlivých smluvních závazků a zajišťovaly fungování spolupráce. Dialog je definován primárně jako proces pravidelných kontaktů na různých úrovních spolupráce a politického postavení, především na té ministerské a také na úrovni vysokých úředníků obou stran. Primárním cílem politického dialogu je růst vzájemného porozumění partnerů a vytvoření základny pro další rozvoj spolupráce (tamtéž: 6).

Druhým místem soustředícím se na politickou rovinu jsou články 97 a 104. Článek 97 připojuje k politickému dialogu ustavenému v článku 4 tzv. *Cooperation Council*, tedy Radu, jejímž hlavním účelem je dohled nad fungováním spolupráce na základě provizí TDCA a jejich správným plněním. Kromě toho patří k úkolům Rady věnovat speciální pozornost otázkám obchodu, jak s ohledem na možný budoucí vývoj, tak vzhledem k možným problémům souvisejícím např. s plánovaným tempem liberalizace. Kromě existence Rady článek 97 také počítá s pravidelným setkáváním zástupců parlamentních shromáždění obou stran a s rozvojem kontaktů dalších politických těles, jako např. Hospodářského a sociálního výboru EU a jeho jihoafrického protějšku (tamtéž: 29).

Článek 104 doplňuje institucionální nastavení ustavením procesu pro řešení sporů, buď prostřednictvím společné Rady, nebo formou bilaterální arbitráže (tamtéž: 30–31). Toto nastavení reflektuje téma diplomatického řešení mezinárodních nebo bilaterálních sporů stanovené v teoretickém rámci. Celým textem smlouvy politická rovina také prolíná v podobě opakovaného odkazování na společnou Radu. Především v obchodních otázkách, ale také např. u veřejných zakázek nebo obchodu s drogami a praní špinavých peněz (článek 90) je nejen řešení problémů, ale také možnosti dalšího rozvoje spolupráce bez nutné potřeby dodatku ke smlouvě, svěřeno do rukou právě této instituce (tamtéž: 10–14; 16–17; 25). Rada slouží také ke strategickým konzultacím o dalším rozvoji některých sektorových politik, např. zemědělství (tamtéž: 12).

Předchozí odstavce naznačují, že dominantní charakter prvních dvou dokumentů uzavřených mezi EU a JAR je v první řadě ekonomicko-hospodářský a sekundárně normativní. Označení ekonomicko-hospodářské charakterové roviny za dominantní podporuje především velký důraz na tuto rovinu kladený v rámci TDCA. Obchodní a hospodářská agenda je velmi podrobně definována s jasně stanovenými cíli. To potvrzují i přílohy ke smlouvě, které se velmi detailně věnují např. otázce volné hospodářské soutěže, státní pomoci, výši tarifních kvót na průmyslové a zemědělské produkty nebo problematice rybníkářství a obchodu s vínem a alkoholickými nápoji, které paralelně ošetřily i samostatně stojící tematické smlouvy.

Sekundární, avšak s velkým odstupem, je normativní rovina. Důraz především na demokracii a lidská práva je v kontextu historie JAR velmi důležitý, a v krátké době která od změny režimu uplynula bylo potřeba zajistit, aby nedošlo k opětovnému sklouznutí k celospolečenské diskriminaci. I z toho důvodu převažuje normativní rovina nad tou politickou, která je spíše upozaděna. Vznikla sice společná Rada, která na plnění TDCA dohlídí, větší rozvoj a smluvní ukotvení v institucionální, a tím tedy i politické, rovině, však v průběhu 90. let a na přelomu tisíciletí neproběhly.

Dokumenty po roce 2000 – rozvoj Strategického partnerství EU a JAR

Dokumenty vztahující se ke Strategickému partnerství EU a JAR jsou svou povahou jiné než ty vzniklé na počátku jejich spolupráce. Texty ani jednoho z nich nejsou v tradičním formátu smlouvy, jedná se spíše o deklaratorní nebo rámcové dokumenty předestírající budoucí vývoj vzájemných vztahů obou partnerů. Jelikož však prošly stejným schvalovacím procesem v unijních institucích, není mezi nimi a TDCA a ICA činěn pro potřeby této analýzy žádný rozdíl. TDCA je zároveň vnímáno jako základ bilaterální spolupráce obou partnerů a její klíčové smluvní ukotvení, což umožňuje další rozvoj této spolupráce mj. prostřednictvím Akčních plánů, jako tomu je i v případě Strategického partnerství, a není tedy nezbytně třeba uzavírat nové smlouvy.

Strategické partnerství bylo poprvé předloženo v komunikaci Evropské komise Radě EU a Evropskému parlamentu. Rada komunikaci schválila 17. října 2006, na což navázalo schválení Parlamentem a společná schvalující deklarace sdílené Rady z 14. listopadu téhož roku (Eur-Lex 2007). Za účelem implementace Strategického partnerství byl všemi stranami schválen společný Akční plán, který v platnost vstoupil 14. května 2007 (tamtéž). Pro potřeby této analýzy byly pro bližší zkoumání zvoleny komunikace Komise Radě a Parlamentu o Strategickém partnerství s JAR a společný Akční plán předkládající bližší strategii jeho plnění. Na rozdíl od dokumentů, schvalujících tyto texty v jednotlivých institucích, se jedná o texty představující očekávanou *obsahovou* podstatu vznikajícího Strategického partnerství, nikoliv pouze o texty vyslovující souhlas s dalším rozvojem spolupráce.

Komunikace Komise Radě a Parlamentu o směřování ke Strategickému partnerství s JAR se ve velmi obecné míře dotýká všech zahraničněpolitických charakterových rovin EU. Ani u jedné z nich se však nedá hovořit o jasné dominanci, neboť ani jedna není v textu zastoupena v dostatečném množství a intenzitě. V politické rovině se text komunikace odkazuje na posílení politického dialogu a zaměření se na posun k „... *aktivní politické spolupráci*...“ (Commission of the European Communities 2006: 7). U norem je vidět určitá změna v tónu, jakým se EU o JAR vyjadřuje. Úspěšnou politicko-spoolečenskou transformaci a přenesení normativního důrazu tamní politiky na dodržování lidských práv a zásad demokracie střídá podtržení skutečnosti, že EU a JAR význam základních norem jednoznačně sdílí

a snaží se prostřednictvím spolupráce o jejich další podporu, především pak v rámci Afriky (tamtéž: 4). Ekonomicko-hospodářská rovina je spíše náznaková a ze všech tří jednoznačně nejslabší. Vzhledem k obsáhlému pokrytí této problematiky v textu TDCA a existenci několika sektorově-specifických smluv není tento fakt překvapivý. Zároveň bylo v době rozvoje Strategického partnerství ustavování zóny volného obchodu přibližně ve své polovině, což potřebu věnovat se těmto otázkám do větší hloubky snížilo. V textu komunikace je však zmíněna potřeba posílení spolupráce v některých souvisejících oblastech, jako např.: celní spolupráce, bezpečnost potravin, volná hospodářská soutěž nebo ochrana autorských práv (tamtéž: 7). Objevuje se také nárůst důrazu na potřebu rozvoje regionální a kohezní politiky JAR, což se do této roviny také řadí.

Celkový charakter textu Komunikace Radě a Parlamentu reflektuje její roli v procesu ustavování Strategického partnerství. Coby vůbec první dokument na toto téma představuje Komunikace spíše shrnutí stávajícího stavu a nastiňuje možnosti a mantinely, v jakých by se spolupráce obou partnerů mohla a měla dále vyvíjet. Konkrétnější obrysy Strategickému partnerství dodává Akční plán, který na Komunikaci, po jejím schválení v požadovaných institucích, navázal. Text Akčního plánu má v první řadě výrazný politický charakter, čímž se od všech předchozích textů odlišuje. Navazuje na záměr posílit politický dialog předeslaný v Komunikaci a ustavuje tzv. *Mogôbagôba dialog*, neboli velmi obsáhlý politický proces zahrnující velké spektrum úrovní. Kromě setkávání společné Rady je explicitní důraz kladen na pravidelné setkávání na ministerské úrovni v rámci tzv. Trojky, a především pak na zahájení pravidelných společných summitů obou partnerů na úrovni nejvyšší (Council of the European Union 2007: 2–3). Jednotlivé formáty setkávání jsou zároveň velmi konkrétně specifikovány jak z hlediska typu účastníků, tak pravidelnosti setkávání. Institucionální nastavení spolupráce je tímto velmi významně posíleno. Obě strany si zároveň předsevzaly možnost konání *ad hoc* setkání a dialogů v těch oblastech společného zájmu, které prozatím nejsou hlouběji smluvně či jinak ošetřeny (tamtéž: 4).

Normativní rovina je v Akčním plánu podobně jako v jemu předcházející Komunikaci spíše upozaděna. Je sice opětovně zmíněn sdílený důraz EU a JAR na hodnoty typu demokracie, lidská práva nebo vláda práva a jejich podporu v třetích zemích, do větší hloubky však rozpracována není. Tento trend není s ohledem na vývoj JAR překvapivý. Ze země se postupně stal demokratický stát s fungujícími institucemi zastupitelské demokracie, pro nějž je dodržování základních lidských, občanských nebo politických práv téměř samozřejmostí. EU tedy pravděpodobně ztratila pocit potřeby se této oblasti nadále hlouběji věnovat.

Poslední rovina, ekonomicko-hospodářská, je v textu zastoupena výčtem oblastí, kde by mohlo dojít k posílení spolupráce (tamtéž: 4–7). Opět je to vzhledem k probíhajícímu budování zóny volného obchodu logické. Doplnění roviny o další možné oblasti spolupráce, které s obchodem nebo národním hospodářstvím úzce souvisí, zároveň představuje jak reakci na technologický a hospodářský vývoj, tak její určitou aktualizaci, pro potřeby vyspělých aktérů v 21. století.

U dokumentů souvisejících se Strategickým partnerstvím EU a JAR je jasně vidět vývoj charakteru EU a přenesení důrazu mezi jejími jednotlivými zahraničněpolitickými charakterovými rovinami. Kromě již zmíněného paralelního průběhu vzniku zóny volného obchodu a rozvoje Strategického partnerství existují ještě další možné důvody, které vedly k upozadění dvou původně dominantních rovin na úkor té politické. V první řadě není možné opomenout vývoj, jakým JAR během 90. let a let následujících prošla, ani jeho rychlost. Z rasistického režimu s hluboce rozdělenou společností mezinárodně izolovaného sankcemi se stala jedna

z nejnávyšších ekonomik celého kontinentu⁴, stejně jako jedna z nejnávyšších a nejstabilnějších demokracií⁵. Dá se tedy předpokládat, že se EU rozhodla využít potenciál, jaký tato změna představovala, a získat v subsaharské Africe silného politického partnera.

Zohledněny musí být také změny v přístupu EU k zemím Afriky, Karibiku a Pacifiku (AKP) v souvislosti s koncem platnosti smlouvy z Cotonou. V posledních dvou desetiletích probíhá postupný přerod vztahů z bilaterální úrovně na regionální, jehož cílem je vznik několika regionálních zón volného obchodu s jednotlivými regiony napříč zeměmi skupiny AKP. I z tohoto důvodu je tedy pravděpodobné, že došlo v bilaterálních vztazích EU a JAR k upozadění důrazu na ekonomicko-hospodářskou rovinu, která byla v poslední době výrazně regionalizována, a naopak k přeorientování se na tu politickou.

Závěr

V průběhu vývoje a postupného prohlubování bilaterálních vztahů EU a JAR je možné vysledovat přítomnost všech tří zahraničněpolitických charakterových rovin EU, které byly definovány v teoretickém rámci. Tyto roviny se však v různých obdobích liší svou intenzitou a pozice dominantní roviny je v posledních letech významně méně jednoznačná, než tomu bylo na počátku tohoto tisíciletí.

Nejsnazší vyhodnocení přítomnosti jedné z rovin ve vztahu obou partnerů se týká té normativní, která je dlouhodobě významně slabší, než zbylé dvě. Ani jeden ze zde zkoumaných dokumentů není dominantně normativní, byť např. v TDCA je tato rovina výraznější než ta politická a ICA se na normy a jejich dodržování také odkazuje více než na kteroukoliv jinou rovinu. Celkově je však možné říci, že EU nevykazuje na základě analyzovaných dokumentů a ve zkoumaném časovém období ve vztahu k JAR silný normativní charakter. Hlavním důvodem je skutečnost, že od svého, nutno říci poměrně rychlého a hladkého, přechodu k demokracii v první polovině 90. let se JAR s problémy s dodržováním norem, přinejmenším těch, které jsou pro EU podstatné, nepotýká.

Politická rovina, která byla v 90. letech spíše v pozadí a v textu ICA se nevyskytuje vůbec, nabrala v novém tisíciletí významně na síle. V rámci Strategického partnerství velmi posílil politický dialog na všech úrovních spolupráce, včetně pravidelných summitů obou partnerů na nejvyšší úrovni, z nichž ten prozatím poslední proběhl v listopadu 2018 v Bruselu. Politická spolupráce už se neomezuje pouze na sdílenou Radu dohlížející na dodržování TDCA. Pravidelné kontakty probíhají na základě pevně daného časového rozvrhu a v jejich rámci dochází nejen k soustavnému posilování spolupráce a partnerství a rozvoji v dalších oblastech, ale velmi často také ke koordinaci pozic a postojů obou partnerů ke světovým otázkám.

V počátcích vztahů EU a JAR byla dominantní rovinou jednoznačně ta ekonomicko-hospodářská. Detailní ošetření této problematiky v textu TDCA bylo ještě podpořeno vznikem několika sektorově-specifických smluv, které obchodní a hospodářskou spolupráci obou partnerů rozvíjí jak do hloubky, tak do šířky. Sice by se mohlo zdát, že během rozvoje Strategického partnerství došlo k upozadění těchto otázek, skutečnost je však jiná. Vznik zóny volného obchodu, která velkou část této roviny pokrývá, byl předeslán v TDCA. Rozvoj této formy obchodní spolupráce probíhal na základě jasně daného harmonogramu, s finálním datem ukončení všech přechodných období v roce 2012, tedy pět let po vzniku

⁴ Na základě GDP *per capita* (Statistic Times 2018).

⁵ Na základě údajů Freedom House Index pro rok 2018 (Freedom House Index 2018).

Strategického partnerství. Ani jeden z partnerů tedy pravděpodobně neviděl nutnost vzniku dalších dokumentů věnujících se této rovině, obzvláště, když se směřování obchodní spolupráce se zeměmi AKP začalo záhy posouvat směrem k regionálním zónám volného obchodu. Výjimku tvoří tři sektorové dohody zaměřené na konkrétní produkty, specificky víno, alkoholické nápoje a rybnářství, které zůstávají bilaterální. Sílu ekonomicko-hospodářské roviny podtrhuje také např. fakt, že JAR je na základě smlouvy o spolupráci ve vědě a technice pátým nejdůležitějším unijním partnerem v této oblasti (Hugo-Hamman 1997).

Při srovnání politické a ekonomicko-hospodářské roviny je určení dominance poměrně složité. Ekonomicko-hospodářské otázky si dlouhodobě udržují svou pozici a význam pro oba partnery, zatímco politická spolupráce markantněji narostla až v posledních přibližně deseti až patnácti letech. JAR je také jedním z pouze deseti strategických partnerů EU ve světě. Navzdory této skutečnosti však zůstává významnější rovinou ta ekonomicko-hospodářská. EU má ve vztahu k JAR jak smluvně ošetřenou obchodní spolupráci (text TDCA), tak rozvojovou spolupráci (rovněž text TDCA). Smluvně je také ošetřeno několik dalších oblastí, jak samostatně stojící spolupráce ve vědě a technice, tak obchodní spolupráci rozvíjející smlouvy o rybnářství, obchodu s vínem a obchodu s dalšími alkoholickými produkty. Společný Akční plán, i jemu předcházející Komunikace, zároveň tuto rovinu nepřehlídí zcela, naopak se věnují možnostem budoucího rozvoje v různých dalších aspektech touto rovinou napříč.

Oproti tomu vidíme v politické rovině především propracovanou institucionální strukturu spolupráce (jak text TDCA, tak především Akčního plánu ke Strategickému partnerství). Téma řešení konfliktů je pouze okrajově zahrnuto do textu TDCA, podobně jako pomoc partnerovi v politicky turbulentních obdobích, na niž se stručně odkazují preambule obou smluv z 90. let. Při výsledném srovnání obou rovin vychází v dlouhodobém měřítku jako dominantní ta ekonomicko-hospodářská. Politická rovina je za ní však ve velmi těsném závěsu. Zároveň, pokud dojde k posílení role regionů v hospodářských vztazích EU se zeměmi AKP, není vyloučené, že politická rovina v bilaterálních vztazích EU a JAR dominanci výhledově převezme.

LITERATURA:

- BRETHERTON, Charlotte; VOGLER, John (2006). *The European Union as a Global Actor*. Londýn, New York: Routledge.
- BROWN, William (2002). *The European Union and Africa: The Restructuring of North-South Relations*. London, New York: I. B. Tauris Publishers.
- CAVATORTA, Francesco; TONRA, Ben (2007). Normative foundations in EU foreign, security and defence policy: the case of the Middle East peace process – a view from the field. *Contemporary Politics*. Vol. 13, no. 4, pp. 349–363. <https://doi.org/10.1080/13569770701822888>
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2006). *Communication from the Commission to the Council and European Parliament: Towards an EU-South Africa Strategic Partnership* [online, PDF; cit. 2018-09-24]. Dostupné z WWW: <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-eu-south-africa-partnership-com2006347-20060628_en.pdf>.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2007). *The South Africa-European Union Strategic*

- Partnership Joint Action Plan* [online, PDF; cit. 2019-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%209650%202007%20INIT>>.
- DUCHÊNE, François (1973). The European Community and the Uncertainties of Interdependence. In KOHNSTAMM, Max, HAGER, Wolfgang (eds.). *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community*. London, Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 1–21.
- ELGSTRÖM, Ole (2011). EU Policy on Economic Partnership Agreements: Trade... and Aid? In THOMAS, Daniel C. (ed.). *Making EU Foreign Policy: National Preferences, European Norms and Common Policies*. Basingstoke: Palgrave Mamillan, pp. 131–149.
- ELO, Satu et al. (2014). Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. *SAGE open*. Vol. 2014, no. January–March, pp. 1–10.
- EUR-LEX (2007). *Strategic Partnership with South Africa* [online; cit. 2019-03-10]. Dostupné z WWW: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ar12551>>.
- EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2013). *Cooperation Agreement between the European Community and the Republic of South Africa* [online, PDF; cit. 2019-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=743>>.
- FREEDOM HOUSE INDEX (2018). *Freedom in the World 2018: Democracy in Crisis* [online; cit. 2019-02-10]. Dostupné z WWW: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018>>.
- FRERES, Christian (2000). The European Union as a Global „Civilian Power“: Development Cooperation in EU – Latin American Relations. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*. Vol. 42, no. 2, pp. 63–85.
- GEORGE, Alexander L.; BENNETT, Andrew (2004). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: Harvard University Press.
- GIBB, Richard (2003). Globalisation and Africa’s Economic Recovery: A Case Study of the European Union-South Africa Post-Apartheid Trading Regime. *Journal of Southern African Studies*. Vol. 29, no. 4, pp. 885–901.
- GINSBERG, Roy H. (1999). Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 37, no. 3, pp. 429–454.
- GINSBERG, Roy H. (2001). *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.
- GRANEHEIM, Ulla H.; LINDGREN, Britt-Marie; LUNDMANN, Berit (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today*. Vol. 2017, no. 56, pp. 29–34.
- HENDL, Jan (2008). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HINKLE, Lawrence; HOPPE, Mombert; NEWFARMER, Richard (2006). Beyond Cotonou: Economic Partnership Agreements in Africa. In NEWFARMER, Richard (ed.). *Trade, Doha, and Development: A Window into the Issues*. Washington: The World Bank, pp. 267–280.
- HOLLAND, Martin (1995a). *European Union common Foreign Policy: From EPC to CFSP Joint Action and South Africa*. Basingstoke. London: Palgrave Macmillan.
- HOLLAND, Martin (1995b). South Africa, SADC, and the European Union: Matching Bilateral with Regional Policies. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 33, no. 2, pp. 263–283.

- HSIEH, Hsiu-Fang; SHANNON, Sarah E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. Vol 15, no. 9, pp. 1277–1288.
- HUGO-HAMMAN, C. (1997). Cooperatoin in science and technology between South Africa and the European Union. *South African Journal of Science*. Vol. 93, no. 5, pp. 208–210.
- HULEC, Otakar (2010). *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- HURT, Stephen R. (2012). The EU-SADC Economic Parthership Agreement Negotiations: „locking in“ the neoliberal development model in southern Africa? *Third World Quarterly*. Vol. 33, no. 3, pp. 495–510.
- CHO, Ji Young; LEE, Eun-Hee (2014). Reducing Confusion about Grounded Theory and Qualitative Content Analysis: Similarities and Differences. *The Qualitative Report*. Vol. 19, no. 32, pp. 1–20.
- KOHNERT, Dirk (2008). EU-African Economic Relations: Continuing Dominance, Traded for Aid? *GIGA Working Papers*. Vol. 2008, no. 82, pp. 5–27.
- KOŘAN, Michal (2008). Jednopřípadová studie. In DRULÁK, Petr (ed.). *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, pp. 29–61.
- KWA, Aileen; LUNENBORG, Peter; MUSONGE, Wase (2014). *African, Caribbean and Pacific (ACP) countries' position on Economic Partnership Agreements (EPAs)*. Brusel: Evropský parlament.
- LARSEN, Henrik (2014). The EU as a Normative Power and the Research on External Perceptions: The Missing Link. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 52, no. 4, pp. 896–910.
- LEMON, Anthony (2000). South Africa's Relations with the European Union since the End of Apartheid. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. Vol. 91, no. 4, pp. 451–457.
- LIJPHART, Arendt (1971). Comparative Politics and the Comparatice Method. *The American Political Science Review*. Vol. 65, no. 3, pp. 682–693.
- MANNERS, Ian (2001). Normative Power Europe: The International Role of the EU. *The European Union between International and World Society Biennial Conference*. Madison.
- MANNERS, Ian (2006). Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads. *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, pp. 182–199. <https://doi.org/10.1080/13501760500451600>
- MAULL, Hans (1990). Germany and Japan: The New Civilian Powers. *Foreign Affairs*, Vol. 1990, pp. 91–106.
- MCCARTHY, Colin (2008). The SADC/SACU interplay in EPA negotiations – A variation on the old theme of integrating unequal economies. In ASCHE, Helmut; ENGEL, Ulf (eds.). *Negotiating Regions: The EU, Africa and the Economic Partnership Agreements*. Lipsko: Leipziger Universitätsverlag, pp. 109–130.
- MERRIAM, Sharan B.; TISDELL, Elizabeth J. (2016). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. San Francisco: John Wiley and Sons.
- NIEMANN, Arne; BRETHERTHON, Charlotte (2013). Introduction: EU external policy at the crossroads. *International Relations*. Vol. 27, no. 3, pp. 261–275.
- ODELL, John (2004). Case Study Methods in International Political Economy. In SPRINZ, Detlef F.; WOLINSKY-NAHMIAS, Yael (eds.). *Models, Numbers, and Cases: Methods for Studying International Relations*. Michigan: University of Michigan, pp. 56–80.
- OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1999). *Agreement on Trade, Development and Cooperation between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of South Africa, of the other* [online; cit. 2019-03-10]. Dostupné z WWW: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=O>

J:L:1999:311:SOM:EN:HTML>.

- PAPE, Elisabeth (2013). An Old Partnership in a New Setting: ACP-EU Relations from a European Perspective. *Journal of International Development*. Vol. 2003, no. 25, pp. 727–741.
- PATTON, Michael Quinn (2015). *Qualitative Research and Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications.
- SJURSEN, Helene (2006). The EU as a „normative“ power: how can this be? *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, pp. 235–251.
- SMIS, Stefaan; KINGAH, Stephen (2014). EU South African Trade, Development and Cooperation Agreement: Bane or Boon for Socio-Economic Rights under the South African Constitution? *European Law Journal*. Vol. 20, no. 6, pp. 793–810.
- SMITH, Karen (2000). The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern? *The International Spectator*. Vol. 23, no. 2, pp. 11–28.
- Statistic Times (2018). *List of African Countries by GDP, 4. 6. 2018* [online; cit. 2019-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://statisticstimes.com/economy/african-countries-by-gdp.php>>.
- STEVENS, Christopher (2006). The EU, Africa and Economic Partnership Agreements: unintended consequences of policy leverage. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 44, no. 3, pp. 441–458.
- STONEMAN, Colin; THOMPSON, Carol (2007). Trading Partners or Trading Deals? The EU & US in Southern Africa. *Review of African Political Economy*. Vol. 34, No. 112, pp. 227–245.
- TELÓ, Mario (2006). *Europe: A Civilian Power? European Union, Global Governance, World Order*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- VAISMORADI, Mojtaba; TURUNEN Hannele; BONDAS, Terese (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nusing & Health Sciences*. Vol. 2013, no. 15, pp. 398–405.
- VENNESSON, Pascal (2008). Case studies and process tracing: theories and practices. In DELLA PORTA, Donatella; KEATING, Michael (eds.). *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 223–239.
- WHITMAN, Richard G. (ed., 2011). *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- WUNDERLICH, Jens-Uwe (2012). The EU an Actor Sui Generis? A Comparison of EU and ASEAN Actorness. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 50, no. 4, pp. 653–669. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02237.x>
- ZIELONKA, Jan (2011). The EU as an International Actor: Unique or Ordinary? *European Foreign Affairs Review*. Vol. 2011, no. 16, pp. 281–301.
- ZIELONKA, Jan (2013). Europe’s new civilizing missions: the EU’s normative power discourse. *Journal of Political Ideologies*. Vol. 18, no. 1, pp. 35–55.